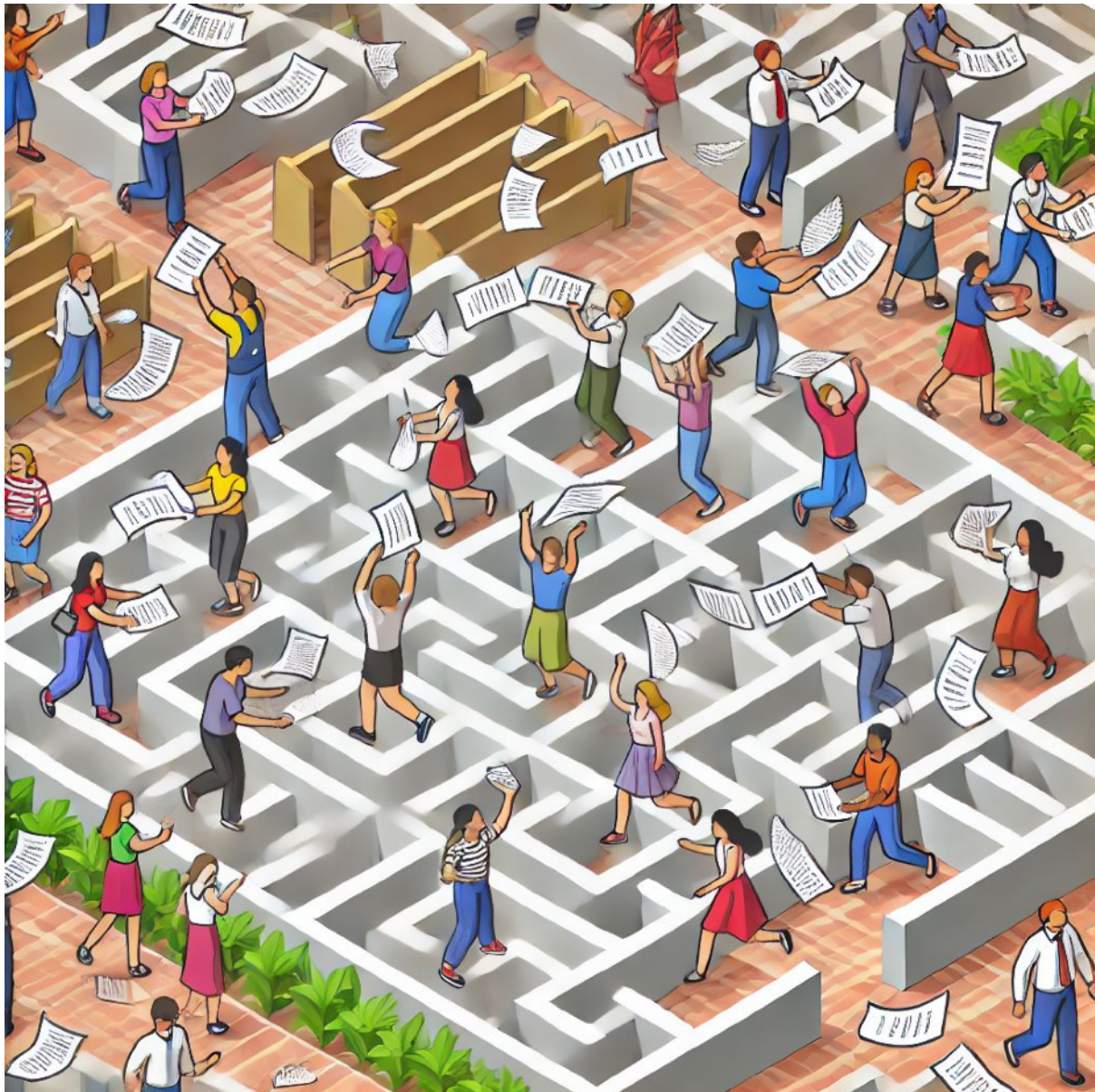

Jak przygotować wniosek do Komisji Etyki ds. Projektów Badawczych. Poradnik

Autorzy: Katarzyna Adamczyk, Dariusz Drążkowski, Paweł Kleka, Barbara Konat, Natalia Nowaczyk, Sebastian Pietrzak, Adam Putko, Małgorzata Rękosiewicz, Agnieszka Rosińska, Ania Słysz, Filip Szumski, Julia Wojciechowska, Daniel Zając, Katarzyna Zawadzka

2025

Jak przygotować wniosek do Komisji Etyki ds. Projektów Badawczych? Poradnik

Katarzyna Adamczyk Dariusz Drażkowski Paweł Kleka
Barbara Konat Natalia Nowaczyk Sebastian Pietrzak
Adam Putko Małgorzata Rękosiewicz Agnieszka Rosińska
Ania Słysz Filip Szumski Julia Wojciechowska
Daniel Zając Katarzyna Zawadzka

Invalid Date

Spis treści

Po co składać wniosek do Komisji Etyki?	4
1 Jak język wpływa na etykę badania?	6
2 Zaproszenie do udziału w badaniu — wskazówki	7
3 Opis procedury badawczej	11
3.1 Rekrutacja osób badanych	11
3.2 Narzędzia, aparatura	11
4 Zgoda na udział w badaniu	15
5 Grupa osób uczestniczących w badaniu	18
5.1 Sposób rekrutacji osób uczestniczących w badaniu	18
5.2 Kryteria włączenia i wyłączenia z badania	18
6 Dane osobowe w badaniach naukowych – od badania po dane w otwartym dostępie	20
7 Ryzyko dyskomfortu psychicznego w badaniu	23
7.1 Jak zadbać o dobrostan osób badanych?	23
7.2 Jak zadbać o dobrostan badacza?	26
8 Jak pracuje KE?	27
9 Na zakończenie	29
Literatura cytowana	30

Po co składać wniosek do Komisji Etyki?

Napisanie wniosku do Komisji Etyki ds. Projektów Badawczych, takiej jak KE¹ przy Wydziale Psychologii i Kognitywistyki UAM, jest zadaniem czaso- i pracochłonnym. Nie jest to trudne, ale wymaga pogłębionej refleksji nad swoim projektem. Dzięki temu lepiej się przygotujesz do jego poprowadzenia, a istnieje też duża szansa, że uda Ci się uniknąć różnych pułapek, które mogłyby uniemożliwić jego realizację i opublikowanie wyników.

Zachęcamy Cię, żebyś przed przystąpieniem do przygotowania wniosku do KE, zadał(a) sobie pytanie, po co to robisz? Jeśli głównym lub jedynym powodem Twojej decyzji o złożeniu wniosku do KE jest kwestia spełnienia wymagań publikacyjnych, to może towarzyszyć Ci poczucie zewnętrznej presji. Być może odkryjesz też inne motywy (wewnętrzne), które sprawią, że pisanie wniosku da Ci więcej satysfakcji. Niezależnie jednak od tego, do czego jest Ci potrzebna opinia KE, warto być podszedł/podeszła do tego refleksyjnie i dobrze przemyślał(a) wszystkie elementy swojego wniosku.

Czym zatem jest KE i czemu ma służyć? Jest to swoiste ciało doradcze, które ma na celu przede wszystkim ochronę uczestników Twoich badań, a także – co wydaje się mniej oczywiste – osób przeprowadzających badania, w tym również Ciebie. Działa to w następujący sposób: podejmujesz refleksję nad tym, czy w Twoim badaniu mogą wystąpić **potencjalne zagrożenia, które są większe niż zagrożenia wynikające ze stresu życia codziennego**. Jeśli tak, to rozpoczynasz przygotowanie wniosku. Jeśli nie – być może wniosek nie jest niezbędny. We wniosku opisujesz, jak prawa osób badanych i ich dobrostan mogą być zagrożone i co zrobisz, by te zagrożenia wyeliminować lub zminimalizować (tego dotyczy **pkt 7 w formularzu wniosku**). Zwróć szczególną uwagę na potencjalny dyskomfort psychiczny osób uczestniczących w badaniu.

Co ważne, kwestia dyskomfortu osób badanych to tylko jeden z aspektów do rozważenia. Powód złożenia wniosku może być związany z innymi wątpliwościami etycznymi. KE zapozna się z Twoim tokiem myślenia, argumentacją itd. Być może zauważy coś, co warto, abyś dodatkowo rozważył(a). Słowo „doradcze” w odniesieniu do funkcji KE zostało celowo użyte w tym opracowaniu, ponieważ jest bliższe temu, co *de facto* robi KE, niż gdyby użyć terminu ciało „opiniotwórcze”. Z tym jednak zastrzeżeniem, że KE nie zwalnia badacza z myślenia i samodzielnego szukania rozwiązań.

¹Na potrzeby tego opracowania będziemy posługiwać się skrótem KE (tj. Komisja Etyki).

Odpowiadając w skrócie na pytanie sformułowane w tytule tego podrozdziału, przygotowanie wniosku przyczyni się do głębszego rozważenia przez Ciebie kwestii etycznych dotyczących Twojego projektu badawczego. Opracowując taki wniosek badacze opierają się nie tylko na swojej wiedzy, ale także na wrażliwości etycznej. Za każdym razem, gdy chcesz upewnić się co do tego, czy Twój projekt wystarczająco zabezpiecza uczestników badań i osoby przeprowadzające badania, możesz przygotować i złożyć wniosek do KE.

1 Jak język wpływa na etykę badania?

W **opisie badania** (w części przeznaczony dla KE) stosuj standardowy język naukowy, konkretny i niepozostawiający wątpliwości co do pytań badawczych, hipotez, operacjonalizacji i procedury. Pamiętaj o poprawności językowej – znacząca niestaranność opisu może spowodować, że KE nie będzie w stanie ocenić wniosku. W razie wątpliwości zastosuj narzędzia do sprawdzania pisowni i gramatyki.

W **informacji dla osoby badanej** stosuj standardowy język polski, łatwy do przeczytania i zrozumienia dla każdej osoby, bez żargonu. Pamiętaj, aby wszystkie specjalistyczne pojęcia były wyjaśnione w sposób czytelny dla osób badanych. Aby sprawdzić zrozumiałość, możesz skorzystać z pomocy narzędzia [Jasnopis](#) lub dowolnego aktualnie dostępnego modelu językowego. Unikaj też wyrażen wartościujących (zwłaszcza w przypadku opisywania wykluczeń) albo sugerujących osobie badanej nieproporcjonalne skutki badania (np. „krzywda”, „szkoda”, „strata”). Zalecamy stosowanie języka inkluzywnego (możesz zainspirować się np. wskazówkami [z tej strony](#)). Informacja dla osoby badanej jest jedną z najdokładniej analizowanych części Twojego wniosku. Pamiętaj, aby była kompletna i dokładnie taka, jaką zobaczą osoby badane – w tym, w takiej samej wersji językowej (KE ocenia jedynie badania w języku polskim lub angielskim). Zwróć uwagę na styl pisania, ponieważ konstrukcja, dobór słów czy nawet długość zdań, mogą wpłynąć na to, czy informacja będzie zrozumiała dla osób badanych i przyjęta przez Komisję.

W **poleceniach, bodźcach** językowych i innych tego typu komunikatach unikaj słów mogących niepotrzebnie wzbudzać emocje, które mogą stać się czynnikiem zakłócającym badanie. Możesz w tym celu skorzystać z [narzędzi analizy sentymentu](#) lub [wydźwięku](#) lub dowolnego aktualnie dostępnego modelu językowego. Emocje wywoływane przez poszczególne słowa (zwłaszcza te używane w bodźcach lub poleceniach) warto sprawdzić w listach słów emotywnych opartych na badaniach psychologicznych (Imbir, 2016; Wierzba i in., 2022). Więcej wskazówek na temat konstruowania informacji dla osoby badanej znajdziesz w dalszej części poradnika.

2 Zaproszenie do udziału w badaniu — wskazówki

Ważnym zadaniem badacza jest 1) klarowne opisanie potencjalnym osobom badanym procedury i celu badania, zanim jeszcze wezmą one udział w badaniu i 2) uzyskanie od nich pisemnej bądź ustnej zgody na udział w nim. Dla KE niezbędne jest poznanie dokładnej treści informacji, która zostanie przedstawiona osobom badanym. Należy ją przygotować zgodnie z następującymi zasadami:

1. **Przedstaw się** i wskaż **cel** oraz **procedurę** badania (na czym będzie polegało, czy będzie to badanie indywidualne czy grupowe, gdzie będzie przebiegało, ile czasu zajmie udział w badaniu itp.). Procedura powinna być opisana tak dokładnie, jak to możliwe, ale w taki sposób, aby była zrozumiała dla potencjalnych osób badanych. Dostosuj przekaz do osób badanych – ich wieku i możliwości zrozumienia przekazywanych informacji. Unikaj żargonu psychologicznego.

Maskowanie, ...

... czyli celowe ukrywanie przed osobami badanymi niektórych informacji dotyczących badania bądź wprowadzanie osób badanych w błąd, można zastosować tylko wtedy, gdy nie ma innego sposobu sprawdzenia postawionej hipotezy, a działanie to nie naraża bezpieczeństwa uczestników. Jeśli badanie wymaga przekazania uczestnikom nieprawdziwych informacji dotyczących celu, charakteru lub przebiegu badania, we wniosku do KE należy: (a) przedstawić merytoryczne uzasadnienie potrzeby przekazania uczestnikom nieprawdziwych informacji; (b) podać treść pełnych i prawdziwych informacji wraz z treścią informacji wyjaśniających uczestnikom powód przekazania im nieprawdziwych informacji przed rozpoczęciem badania.

 Przykład procedury odkłamywania:

Po zakończeniu badania chcielibyśmy poinformować Pana/Panią, że jeden z celów badania nie został ujawniony przed jego rozpoczęciem. [OPIS NIEUJAWNIONEGO CELU]

Procedura ukrywania celów badawczych jest często stosowana w badaniach psychologicznych. Jej celem jest umożliwienie rzetelnego testowania hipotez badawczych. Wczesniejsze powiadomienie uczestników o rzeczywistym celu badania mogłoby wpłynąć na ich zachowanie. To z kolei mogłoby sprawić, że uzyskane wyniki nie byłyby wiarygodne. [OPCJONALNIE: W związku z tą informacją przypominamy, że jeśli czuje się Pan/Pani niekomfortowo z powodu braku wcześniejszej znajomości pełnego celu badania, może Pan/Pani skontaktować się z zespołem badawczym. Wystarczy podać swój kod i poprosić o usunięcie swoich odpowiedzi bez utraty gratyfikacji za udział w badaniu.]

2. Jeśli w badaniu mają brać udział osoby niepełnoletnie, informacja o badaniu powinna być przygotowana zarówno dla **prawnych opiekunów** uczestników badania, jak i dla samych uczestników – dla każdej z tych grup w języku odpowiednim dla wieku. Wyjątek stanowią jedynie najmłodszy uczestnicy badania, których etap rozwoju nie pozwala jeszcze na zrozumienie przekazu werbalnego – w takim wypadku należy poinformować prawnych opiekunów, w jaki sposób zostanie zapewniony komfort uczestników w trakcie badania.
3. Informacja dla osób biorących udział w badaniu i ich przedstawicieli ustawowych powinna wspominać o możliwych **niedogodnościach** i/lub ryzyku związanym z poddaniem się badaniu, a także o sposobach minimalizowania negatywnych efektów udziału w badaniu. Jeśli potencjalne zagrożenia wynikające z udziału w badaniu są większe niż zagrożenia wynikające ze stresu życia codziennego, należy wskazać kontakt do konkretnej osoby (imiennie) lub instytucji, która udzieli pomocy psychologicznej osobie badanej po badaniu.
4. Jeśli przewidziana jest **gratyfikacja** za udział w badaniu, przedstaw informację o spodziewanych korzyściach wynikających z udziału w badaniu. Pomyśl, co w takiej sytuacji z osobami, które z różnych przyczyn zrezygnują z udziału w badaniu po jego rozpoczęciu. Czy dla nich też przewidujesz gratyfikację, a jeśli nie, to czy jej brak nie wpłynie na motywację Twoich osób do pozostania w badaniu mimo niechęci?
5. Pamiętając o zasadzie dobrowolności, udziel informacji, że udział w badaniu jest **dobrowolny** oraz że osoby badane w każdej chwili mogą przerwać udział w badaniu. W jaki sposób zadbasz o realizację prawa do usunięcia swoich danych dla osób wycofujących się z badania, gdy już jakieś zostaną np. anonimowo zebrane? Czy masz

możliwość usunięcia takich danych także po skończeniu badania?

6. Informacja powinna także wspominać o sposobach **ochrony anonimowości** oraz **poufności** wyników badań, o możliwości zadawania pytań osobie prowadzącej badanie i otrzymania odpowiedzi na te pytania oraz dane dotyczące osoby odpowiedzialnej za przestrzeganie warunków opisanych w tejże informacji dla osoby uczestniczącej w badaniu.

Poniżej zamieszczamy przykładową treść informacji dla osób badanych (*Uwaga*: treść została przygotowana na potrzeby tego Poradnika i powinna być traktowana jedynie jako wzorzec do inspiracji, a nie jako jedyna możliwa forma informacji dla osób badanych).

Przykład informacji dla badanych:

Szanowni Państwo,

Nazywam się Anna Kowalska, pracuję na Wydziale Psychologii i Kognitywistyki Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Chciałabym zaprosić Państwa do udziału w badaniu, którego celem jest sprawdzenie, jak jakość snu młodych matek i ojców wiąże się z ich codziennym poczuciem humoru. Do udziału w badaniu zapraszam osoby pełnoletnie (kobiety i mężczyźni), posiadające dzieci w wieku od 6 do 12 miesięcy. Badanie jest skierowane do osób, które nie stosują obecnie leków nasennych ani wywołujących zmiany senności jako efektów ubocznych.

Badanie zostanie przeprowadzone indywidualnie, za pomocą techniki wywiadu pogłębiącego. Wywiad potrwa od 30 do 60 minut. Wywiady odbywać się będą na Wydziale Psychologii i Kognitywistyki UAM przy ul. Szamarzewskiego 89 w Poznaniu. Rozmowy będą nagrywane, a uzyskane nagrania zostaną później spisane i poddane analizie psychologicznej. Po zakończonym wywiadzie otrzymają Państwo bon podarunkowy o wartości 100 zł do wykorzystania w sklepie XYZ.

W celu ochrony Państwa danych osobowych oraz danych pochodzących z badań stosuję w projekcie pseudonimizację danych. Polega ona na takim przetworzeniu danych osobowych, aby nie można ich było przypisać konkretnej osobie bez użycia dodatkowych informacji. Te dodatkowe informacje będą przechowywane osobno. Zostaną one objęte środkami technicznymi i organizacyjnymi, które uniemożliwią ich przypisanie do zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osoby fizycznej. Dzięki pseudonimizacji zostanie wykluczona możliwość identyfikacji Pana/Pani osoby oraz możliwość dostępu do danych przez osoby niezwiązane z projektem. Dodatkowo, mogą Państwo w dowolnym momencie wycofać się z udziału w badaniu, a także już po jego zakończeniu poinformować, aby dane pochodzące z wywiadu nie były brane pod uwagę podczas analizy, a nagranie zostało skasowane.

Przed rozpoczęciem badania poproszę Państwa o wyrażenie zgody na udział w badaniu na warunkach przedstawionych powyżej, o wyrażenie zgody na przetwarzanie Państwa danych osobowych w celu realizacji badań, a także o wyrażenie zgody na nagrywanie wywiadów.

Niektóre osoby mogą odczuwać pewien dyskomfort odpowiadając na pytania dotyczące doświadczania narodzin dziecka. W razie odczuwania wysokiego poziomu negatywnych emocji związanych z badaniem można skontaktować się z psychologami: panią Joanną Wiśniewską (nr tel.: 1234567) lub panem Janem Mickiewiczem (nr tel.: 7654321), którzy udzielą Państwu wsparcia psychologicznego.

Zapraszam do udziału w badaniu.

Anna Kowalska

abc@amu.edu.pl

Wydział Psychologii i Kognitywistyki UAM

ul. Szamarzewskiego 89 AB

60-568 Poznań

3 Opis procedury badawczej

3.1 Rekrutacja osób badanych

Istnieje wiele możliwych sposobów i miejsc rekrutacji osób do udziału w badaniu. Możemy rekrutować uczestników do badania np. za pośrednictwem mediów społecznościowych lub zlecić firmie zewnętrznej przeprowadzenie naszego badania. Nie ulega wątpliwości, że każde miejsce, w którym poszukujemy potencjalnych osób badanych, będzie różniło się stopniem kontroli, jaką badacz może mieć nad procesem rekrutacji, a tym samym zadbania o swój dobrostan i uczestników. Zamieszczenie informacji - zaproszenia do udziału w badaniu w mediach społecznościowych wiąże się np. z większą odpowiedzialnością po stronie badacza w zakresie zabezpieczenia danych osobowych uczestników niż w przypadku zlecenia badania firmie zewnętrznej, kiedy to badacz może być zobligowany do podporządkowania się zasadom przyjętym w danej firmie i w ograniczonym stopniu może mieć wpływ na zmiany w odniesieniu do zabezpieczania danych.

Niezależnie od wybranej formy rekrutacji uczestników i przebiegu badania, w swoim wniosku dokładnie opisz sposób rekrutacji uczestników, łącznie z podaniem informacji, kto z Twojego zespołu będzie prowadził rekrutację i przeprowadzał badanie, w jakiej formie będą zamieszczane ogłoszenia na żywo (np. kod QR, itp.). Im dokładniej we wniosku opiszesz rekrutację osób badanych i przebieg badania, tym KE będzie mieć lepszy wgląd w przebieg zaplanowanej przez Ciebie rekrutacji i plan badań. To z kolei pozwoli Komisji ocenić Twój wniosek na bazie zawartych w nim faktów, a nie jej domysłów na temat rekrutacji uczestników do badania czy też jego przebiegu.

3.2 Narzędzia, aparatura

Opisz szczegółowo narzędzia badawcze, które zostaną użyte. Tylko w sytuacji, gdy są to narzędzia powszechnie dostępne¹, nie ma konieczności załączania ich do wniosku, jednak umieszczenie ich w załącznikach do wniosku ułatwia i przyspiesza pracę Komisji. **W przypadku narzędzi badawczych opracowanych na potrzeby badania załączenie ich**

¹Oznacza to narzędzia w otwartym dostępie, do których członkowie KE mogą łatwo dotrzeć za pośrednictwem Internetu.

(w odpowiedniej wersji językowej – tej, która będzie zastosowana) jest wymagane.

Przez narzędzia użyte w badaniu rozumiemy wszystkie bodźce, jakie będą prezentowane osobom w badaniu uczestniczącym – oznacza to, że należy uwzględnić także tzw. **metryczkę** z pytaniami dotyczącymi sfery społeczno-demograficznej, **instrukcje** itp. W przypadku bodźców audiowizualnych we wniosku można zamieścić opisane linki do odpowiednich plików umieszczonych w Internecie.

1. Jakie informacje dotyczące skali/kwestionariusza umieścić we wniosku?

1. *Pełna nazwa*: Podaj pełną nazwę używanej skali lub kwestionariusza. Na przykład: *Skala Depresji Becka – Druga Edycja (BDI-II)*.
2. *Autor*: Jeśli jest znany autor skali, należy go wymienić. Na przykład: *Skala Satisfakcji z Życia (SWLS), opracowana przez Eda Dienera i jego współpracowników w 1985 roku*. Dodatkowo (jeśli dotyczy), podaj autora polskiej wersji językowej.
3. *Cel*: Krótko opisz, do czego służy używana skala lub kwestionariusz. Na przykład: *BDI-II służy do pomiaru nasilenia objawów depresji u osób dorosłych*.
4. *Wartość psychometryczna*: Warto przedstawić krótkie podsumowanie dowodów na poprawność psychometryczną używanej skali. Na przykład: *BDI-II jest szeroko stosowaną i dobrze zbadaną skalą, która wykazuje wysoką rzetelność ($\alpha = .87$, $r_{tt} = .90$), trafność kryterialną ($r = .86$) oraz trafność zbieżną przy użyciu BDI jako kryterium ($r = .94$).*

2. Opis modyfikacji (jeśli występują):

Jeśli dokonujesz jakichkolwiek modyfikacji istniejących narzędzi, szczegółowo opisz, jakie to zmiany i dlaczego są one konieczne. Na przykład: *W naszym badaniu zastosowaliśmy zmodyfikowaną wersję SWLS, która zawiera dodatkowe pytania dotyczące zadowolenia z życia zawodowego. Wyjaśnij, dlaczego dokonano tych modyfikacji i jakie są oczekiwane korzyści*. Na przykład: *Decyzja o dodaniu pytań dotyczących zadowolenia z życia zawodowego wynikała z unikalnego charakteru naszej próby, w której większość uczestników to pracownicy z różnych sektorów zawodowych*.

3. Opis tworzenia nowych narzędzi (jeśli dotyczy):

Opisz proces tworzenia nowego narzędzia badawczego, w tym etapy jego opracowywania i weryfikacji. Na przykład: *Stworzenie nowego kwestionariusza dotyczącego doświadczeń traumatycznych było wieloetapowym procesem, który rozpoczął się od przeglądu literatury naukowej i konsultacji z ekspertami. Po zebraniu opinii na temat (...) itd.*

Weryfikacja poprawności psychometrycznej: Jeśli jest to możliwe, przedstaw krótko wyniki badań pilotażowych lub innych metod weryfikacji poprawności psychometrycz-

nej nowego narzędzia. Na przykład: *Przeprowadziliśmy badanie pilotażowe na próbie 100 osób, które potwierdziło wysoką rzetelność ($\omega = .85$) i trafność teoretyczną nowego kwestionariusza ($CFI = .92$, $RMSEA = .04$ $CI_{.95} = [.03, .08]$).*

4. Dostępność i prawo do używania:

1. *Prawa autorskie*: Upewnij się, że masz odpowiednie prawa do używania każdego narzędzia badawczego, szczególnie jeśli są one chronione prawem autorskim. Na przykład: *Posiadam licencję na używanie BDI-II, zapewniającą zgodność z prawem autorskim (załącznik X).*
2. *Dostępność*: Jeśli narzędzie jest dostępne publicznie, podaj informacje na temat sposobu jego uzyskania. Na przykład: Skala SWLS jest dostępna do bezpłatnego użytku na stronie internetowej jego twórcy, Eda Dienera (<http://labs.psychology.illinois.edu/~ediener/SWLS.html>).

5. Opis aparatury: Jeśli badanie wymaga użycia specjalistycznej aparatury, należy dokładnie opisać każdy element aparatury oraz jego funkcję w badaniu.

1. Specyfikacje techniczne:

Podaj pełną nazwę oraz model używanej aparatury. Na przykład: *Elektroencefalograf (EEG) model EEG-1000*. Szczegółowo opisz techniczne parametry aparatury, które wiążą się z bezpieczeństwem osób badanych bądź prowadzących badanie. Jeśli aparatura ma dodatkowe funkcje, warto o nich wspomnieć. Na przykład: *EEG-1000 posiada wbudowany system redukcji szumów oraz możliwość synchronizacji z innymi urządzeniami pomiarowymi.*

2. Procedury kalibracji:

Tam, gdzie jest to niezbędne, opisz procedury kalibracji aparatury, które są wykonywane przed rozpoczęciem każdej sesji badawczej. Na przykład: *Przed każdym użyciem EEG-1000 dokonujemy kalibracji z użyciem standardowych sygnałów testowych w celu zapewnienia dokładności pomiarów.*

Określ, jak często przeprowadzane są procedury kalibracji i jakie są kryteria jej powtarzania. Na przykład: *Kalibracja EEG-1000 jest wykonywana przed każdym użyciem oraz co 6 miesięcy, zgodnie z zaleceniami producenta.*

3. Bezpieczeństwo:

1. *Szkolenie osób badających*: Opisz procedury szkolenia osób używających aparatury do przeprowadzenia badania oraz sposoby zapewnienia bezpieczeństwa podczas jej użytkowania. Na przykład: *Osoba odpowiedzialna za obsługę EEG-1000 jest przeszkolona w zakresie bezpiecznej instalacji elektrod oraz identyfikacji potencjalnych zagrożeń dla uczestników badania takich jak uszkodzenia skóry jak i zagrożeń psychologicznych takich jak nadmierny stres*

czy też obawa o prywatność danych.

2. *Środki ostrożności:* Wymień środki ostrożności, które są podejmowane w celu zapewnienia bezpieczeństwa uczestników badania. Na przykład: *Podczas umieszczania elektrod na głowie uczestnika, dbamy o to, aby nie wywierać nadmiernego nacisku ani nie uszkadzać skóry. Zadbamy też o zachowanie intymności i prywatności poprzez*
3. *Przestrzeganie przepisów:* Zapewnij, że używana aparatura jest zgodna z wszelkimi przepisami oraz normami etycznymi dotyczącymi bezpieczeństwa i dobrostanu uczestników badania, które są zalecane przez producenta. Na przykład: *EEG-1000 jest certyfikowany zgodnie z normami bezpieczeństwa i jakości ISO 9001.*

Jako KE zwracamy szczególną uwagę na to, by wszystkie używane narzędzia i aparatura były zgodne z obowiązującymi przepisami i normami etycznymi dotyczącymi prowadzenia badań, w tym prywatności uczestników, zgodności z zasadami dobrych praktyk badawczych itp. Przygotowanie kompletnego i szczegółowego opisu narzędzi i aparatury wraz z ich zgodnością z wytycznymi etycznymi pomoże przekonać Komisję, że projekt badawczy jest przeprowadzany z należytą starannością i z poszanowaniem praw i dobrostanu uczestników.

4 Zgoda na udział w badaniu

Jakiegokolwiek projektowane przez Ciebie badanie z udziałem innych osób powinno być poprzedzone uzyskaniem od nich **świadomej zgody** (*informed consent*). O świadomej zgodzie mówimy wtedy, gdy osoba badana udziela jej w sposób dobrowolny. Osobie badanej należy również udzielić wyczerpujących informacji o ryzykach oraz zagrożeniach, z jakimi może być związany jej udział w badaniu. Świadoma zgoda musi być także wolna od jakiegokolwiek presji ze strony osób prowadzących badanie. Oznacza to, że niezależnie od motywacji stojącej za Twoim badaniem (np. związanej z nagłym terminem realizacji projektu badawczego lub koniecznością zebrania odpowiedniej bazy danych do pracy magisterskiej itd.), osoba badana powinna mieć zapewnione warunki do podjęcia świadomej decyzji o udziale w badaniu. Zgoda osoby badanej nie może wynikać z zewnętrznych nacisków czy oczekiwań ze strony Twojej lub osób współprowadzących badanie.

Jako KE zwracamy szczególną uwagę na kryterium wyrażania świadomej zgody przez osoby badane. Aby stworzyć możliwie jak najlepsze warunki do jej uzyskania, Twoja uwaga powinna być nakierowana na omówione niżej kwestie, które możesz poddać refleksji już na etapie projektowania badania.

1. Jeśli planujesz przeprowadzić badanie na grupie osób pozostających w relacji zależności w stosunku do Ciebie lub innych osób współprowadzących z Tobą badanie, to zastanów się nad motywem stojącym za Twoją decyzją. Co do zasady KE zaleca szczególną ostrożność przy prowadzeniu badań naukowych na grupach zależnych. Tego rodzaju relacje poważnie zagrażają swobodzie wyrażania przez osobę badaną świadomej zgody. Osoby badane, które pozostają z nami w relacji równoległej do sytuacji badawczej, np. w sytuacji terapeutycznej (*pacjent – terapeuta*) czy dydaktycznej (*student – wykładowca*), mogą być (świadomie bądź nie) motywowane odmiennymi powodami, niż jedynie chęć przystąpienia do udziału w badaniu. Mogą one odczuwać potrzebę odwzajemnienia się nam za naszą dotychczasową pracę terapeutyczną bądź też odczuwać lęk przed konsekwencjami odmowy udziału w badaniu. Każda sytuacja uwzględniająca potencjalną zależność osób badanych od osoby prowadzącej badanie może mieć jednak inny charakter, w związku z czym szczególnie ważne jest rozstrzygnięcie, czy planowane badanie może być potencjalnie problematyczne (jak np. rekrutowanie osób studiujących w ramach prowadzonych zajęć, gdyż może wzbudzać w osobach studiujących

przekonanie, że udział w badaniu jest od nich oczekiwany), czy jednak zabezpiecza możliwość dokonania wyboru przez osobę badaną (np. pozostawienie ogłoszenia rekrutacyjnego w widocznym miejscu na wydziale, na podstawie którego osoba studiująca kontaktować się będzie z osobą prowadzącą badanie). Niekiedy nie ma możliwości, aby badanie uwzględniało odmienną grupę badaną – w takich sytuacjach zadbaj o to, aby badanie prowadzone było przez osoby niebędące w relacji zależności z daną osobą badaną, zapewniając nieskrepowaną możliwość podjęcia decyzji o udziale w badaniu. Pamiętaj również o uzasadnieniu swojej decyzji we wniosku do KE.

2. Jeśli Twoje badanie skierowane jest do osób, których właściwości psychologiczne ograniczają ich zdolność do wyrażenia świadomej zgody (np. osoby z głębszą niepełnosprawnością intelektualną) bądź ich sytuacja prawna związana jest z ograniczeniem zdolności do jej udzielenia (np. osoby niepełnoletnie), to konieczne jest uzyskanie zgody od ich prawnych opiekunów. Jeśli jednak potencjalna osoba uczestnicząca odmówi udziału w badaniu, pomimo zgody jej opiekuna prawnego, uszanuj jej decyzję i odstąp od włączania jej do procedury badawczej. Omów również procedurę uzyskiwania zgody od tej grupy osób we wniosku do KE.
3. By zgoda była świadoma, wszystkie informacje dla osób badanych (pisemne lub werbalne) muszą być przez Ciebie przedstawione w sposób dostosowany do możliwości poznawczych oraz wiedzy potencjalnych osób uczestniczących. **Unikaj żargonu naukowego**, przekazuj niezbędne szczegóły w możliwie jak najbardziej przystępny sposób. Unikniesz w ten sposób ryzyka uzyskania pozornie świadomej zgody, która związana jest z uzyskaniem zgody od osoby badanej niezdolnej do pełnego zrozumienia celu badania oraz potencjalnych zagrożeń, a przez to – niebędącej w stanie wyrazić zgody w sposób świadomy. Dołącz wszystkie informacje dla osób badanych do wniosku do KE.
4. Pamiętaj o poinformowaniu osób badanych o **możliwości odmówienia przez nie udziału w badaniu oraz o prawie do rezygnacji z badaniem w każdej chwili**. Jest to szczególnie ważne, ponieważ zmniejsza ryzyko wywierania presji na osobę badaną. W przeciwnym razie może ona udzielić zgody oraz kontynuować swój udział w badaniu z powodu braku wiedzy o możliwości wycofania się z niego. Zagroza to kryterium swobody w wyrażaniu świadomej zgody przez osoby badane oraz ich dobrostanowi. Te informacje również powinny zostać uwzględnione we wniosku do KE.
5. Jeśli w Twoim badaniu przewidziana jest gratyfikacja dla osób badanych za ich uczestnictwo, to uzyskanie jej przez osoby badane co do zasady nie powinno być uzależnione od decyzji osób uczestniczących o kontynuowaniu lub wycofaniu się z badania (od tej zasady istnieją nieliczne wyjątki, gdy np. regulamin platformy, na której prowadzone jest badanie, przewiduje odmienne rozwiązania związane z wypłacaniem gratyfikacji).

W przeciwnym razie istnieje ryzyko wywierania presji na osoby badane, a ich zgoda może nie być udzielona w sposób świadomy. We wniosku do KE zamieść informację o warunkach wręczania osobom badanym gratyfikacji za udział w badaniu.

Przygotowując wniosek do KE opisz wszystkie szczegóły, w jaki sposób Twoje badanie sprzyja uzyskaniu świadomej zgody od osób badanych.

5 Grupa osób uczestniczących w badaniu

Pkt 4 formularza wniosku do KE dotyczy grupy osób uczestniczących w badaniu. Składa się on z dwóch części: opisu sposobu rekrutacji osób uczestniczących w badaniu oraz kryteriów włączenia/wyłączenia z badania.

5.1 Sposób rekrutacji osób uczestniczących w badaniu

Opisz, w jaki sposób będzie rozpowszechniana informacja o możliwości wzięcia udziału w badaniu (np. poprzez ogłoszenie w Internecie, plakaty na tablicach ogłoszeniowych itp.) oraz jaki będzie dobór osób uczestniczących w badaniu (np. przypadkowy, losowy, celowy)¹. W dalszej kolejności opisz, kim będą uczestnicy badania (ich wiek, płeć i przewidywana liczba).

5.2 Kryteria włączenia i wyłączenia z badania

Jeżeli dobór uczestników badania nie będzie miał charakteru całkowicie losowego, opisz kryteria włączenia osób do badania lub kryteria ich wyłączenia wraz z uzasadnieniem, dlaczego pewne atrybuty osób mają stanowić podstawę ich włączenia lub wyłączenia z badania. Określone atrybuty (lub czynniki), które zamierzasz zbadać, mogą posiadać bądź być reprezentowane jedynie przez niektóre osoby. Te właśnie atrybuty lub czynniki będą tożsame z

¹Metody doboru próby dzielą się zasadniczo na dwie grupy: metody doboru losowego (probabilistyczne) oraz metody nielosowe (nieprobabilistyczne). Przykładem metod nielosowych jest dobór przypadkowy i celowy. Dobór przypadkowy – polega na przypadkowym (na „chybił – trafił”) doborze osób, które w odpowiednim czasie znalazły się w miejscu, w którym akurat prowadzono badanie. Technikę tę stosuje się np. w badaniach opinii konsumentów przypadkowo zapytanych w sklepach czy napotykanym na ulicy. Z kolei dobór celowy polega na tym, że badacz na podstawie swojej wiedzy o populacji sam wskazuje jednostki populacji, które zostaną włączone do próby (np. wybór miasta do przeprowadzenia prawyborów, które zgodnie z wiedzą badacza stanowi miniaturę kraju). Natomiast dobór losowy to taka metoda wyboru próby, która spełnia dwa następujące warunki: 1) każda jednostka populacji ma dodatnie i znane prawdopodobieństwo dostania się do próby; 2) dla każdego zespołu jednostek populacji można ustalić prawdopodobieństwo tego, że w całości znajdzie się on w próbie. Warto zauważyć, że pierwsza część definicji nie wymaga, aby prawdopodobieństwo dostania się do próby było jednakowe dla każdej jednostki populacji. Natomiast, ponieważ prawdopodobieństwo to ma być znane, to badacz stosujący daną technikę losowego doboru próby musi być w stanie dla każdej jednostki obliczyć prawdopodobieństwo znalezienia się w próbie. Istnieją różne techniki doboru losowego, np. dobór losowy prosty, systematyczny, warstwowy. Zobacz: [słownik pojęć](#) lub książka profesora Brzezińskiego (2023).

kryteriami włączenia i zakwalifikowania do badania. Natomiast osoby pozbawione tych atrybutów bądź czynników będą wyłączone z badania. Przykładowo, jeśli zamierzamy zbadać poziom emocji doświadczanych przez kibiców podczas oglądania na żywo meczu piłki nożnej, zakwalifikujemy do badania jedynie osoby mające to doświadczenie; nie zakwalifikujemy osób, które nie miały dotąd okazji oglądać meczu piłkarskiego będąc na stadionie.

Kryterium wyłączenia może stanowić nie tylko brak określonego atrybutu lub niespełnianie jakiegoś wymogu. Może to być także dodatkowy atrybut posiadany przez potencjalnych uczestników skądinąd kwalifikujących się do badania, który uniemożliwi lub utrudni realizację celu badań, spowoduje zdarzenia niepożądane i w konsekwencji zakłóci wyniki badań. Może to być dowolna cecha lub cechy współwystępujące z tymi, które zamierzamy zbadać, np. cechy demograficzne (wiek, płeć, język, wykształcenie, zawód), geograficzne, stan zdrowia, historia choroby i leczenia, czynniki poznawcze, emocjonalne, behawioralne, społeczne itp.

Kryteria wyłączenia wymagają starannego uzasadnienia, aby uniknąć dyskryminowania określonych uczestników. Przykładowo, zasadne i niedyskryminujące byłoby w badaniu nad podobieństwem bliźniąt wykluczenie osób, które nie mają bliźniaczego rodzeństwa, ale nieuzasadnione i dyskryminujące byłoby wykluczenie z tego rodzaju badań bliźniąt z rodzin np. o niskim statusie socjoekonomicznym (o ile nie uzasadnia tego cel badań). Aby w sposób zasadny kwalifikować i dyskwalifikować uczestników badania, badacz powinien posiadać wiedzę nt. rozkładu określonej cechy lub czynnika w badanej populacji. Wyłączanie z badań, które prowadzone są wśród dzieci na terenie przedszkola lub szkoły, wymaga takiej organizacji tych badań, aby dzieci nieuczestniczące w badaniu nie poczuły się dyskryminowane.

Częstym błędem związanym z formułowaniem kryteriów włączenia i wyłączenia jest używanie tej samej zmiennej do określenia zarówno kryteriów włączenia, jak i wyłączenia (np. w badaniu obejmującym osoby w wieku od 18 lat jako kryterium wyłączenia podaje się wiek poniżej 18 lat).

Inne tego rodzaju błędy to: “dobór zmiennych jako kryteriów włączenia bez związku z odpowiedzią na pytanie badawcze; brak opisu kluczowych zmiennych w kryteriach włączenia, niezbędnych do potwierdzenia ważności wyników badania (Patino i Ferreira, 2018). Ponadto, badacz musi się liczyć z rewizją kryteriów włączenia i wyłączenia w przypadku, gdy jedno lub więcej z kryteriów zostało podważone. Jeśli któraś z grup jest niewłaściwie wykluczona, powinien ją włączyć do badań” ([Pepperdine University Graduate & Professional Schools Institutional Review Board GPS IRB – Establishing Inclusion and Exclusion Criteria](#)).

6 Dane osobowe w badaniach naukowych – od badania po dane w otwartym dostępie

Czym są dane osobowe? Na gruncie Rozporządzenia o ochronie danych osobowych (RODO) dane osobowe to „wszelkie informacje o zidentyfikowanej lub możliwej do zidentyfikowania osobie fizycznej (»osobie, której dane dotyczą«); możliwa do zidentyfikowania osoba fizyczna to osoba, którą można bezpośrednio lub pośrednio zidentyfikować, w szczególności na podstawie identyfikatora takiego jak imię i nazwisko, numer identyfikacyjny, dane o lokalizacji, identyfikator internetowy lub jeden bądź kilka szczególnych czynników określających fizyczną, fizjologiczną, genetyczną, psychiczną, ekonomiczną, kulturową lub społeczną tożsamość osoby fizycznej”. Wśród danych osobowych wyróżniamy dane zwykle – do nich należą między innymi tak podstawowe dane, jak imię i nazwisko, numer PESEL, czy dane kontaktowe. Kolejną kategorię stanowią dane wrażliwe, do których należą dane dotyczące pochodzenia etnicznego, poglądów politycznych, przekonań religijnych lub światopoglądowych, dane genetyczne, biometryczne, dotyczące zdrowia, seksualności czy orientacji seksualnej.

Podczas prowadzenia badań naukowych często mamy do czynienia z gromadzeniem różnych informacji o osobach uczestniczących w tych badaniach, a także tych rozważających uczestnictwo. Dla przykładu, osoba prowadząca badanie może zawrzeć w ogłoszeniu o badaniu informację, że chętne osoby mogą podać swoje dane kontaktowe – np. imię, nazwisko i numer telefonu czy adres mailowy – celem umówienia terminu uczestnictwa. Osoby uczestniczące w badaniu mogą zostać poproszone o podanie swoich danych w celu umożliwienia wypłaty gratyfikacji za udział w badaniu. Wreszcie badania mogą być skierowane tylko do osób z konkretnym problemem zdrowotnym, więc pytania o szczegółowe informacje zdrowotne mogą być zawarte w kwestionariuszu kwalifikującym do uczestnictwa w badaniu lub mogą stanowić część właściwego badania.

Co więc możesz zrobić, żeby przetwarzać dane osobowe w sposób etyczny i zgodny z prawem? Pamiętaj tu o kilku podstawowych zasadach. Po pierwsze, miej na względzie zasadę tzw. *minimalizacji danych*: zbieraj tylko te dane, które są niezbędne dla właściwego przeprowadzenia badania. Dla przykładu, zbieranie danych takich, jak imię i nazwisko, PESEL i adres na potrzeby wypłaty gratyfikacji za udział w badaniu może być konieczne, gdy bez podania tych wypłata nie byłaby możliwa. W przeciwnym przypadku dane te nie będą

mogły być w żaden racjonalny sposób wykorzystane, tak więc ich zbieranie jest nieuzasadnione. Nie należy zbierać danych osobowych „na zapas”, zakładając, że może przydadzą się w przyszłości: jeśli dana informacja nie wydaje Ci się być potrzebna do celów naukowych na etapie planowania badania, nie pytaj o nią. Zasada ta dotyczy każdego rodzaju danych osobowych, ale przy danych wrażliwych należy zachować szczególną ostrożność. Pytaj o takie dane tylko i wyłącznie wtedy, kiedy wymaga od Ciebie tego pytanie badawcze.

Po drugie, aby przetwarzać dane osobowe, należy uzyskać *zgode* od osoby, której dane miałyby być przetwarzane. **Zgoda na przetwarzanie danych osobowych** nie wynika bezpośrednio ze zgody na udział w badaniu, tak więc należy o nią zwrócić się wprost. Jeżeli w badaniu ma wziąć udział osoba niepełnoletnia, zgodę powinna podpisać osoba będąca jej przedstawicielem ustawowym. Jeżeli w badaniu mają być przetwarzane dane wrażliwe, należy uzyskać również zgodę na przetwarzanie tego konkretnego rodzaju danych. Gotowe wzory formularzy zgody możesz pobrać z sekcji Bazy wiedzy: Badania naukowe/granty, dostępnej pod adresem odo.amu.edu.pl. Na tej samej stronie znajdziesz również przykładową klauzulę informacyjną dotyczącą przetwarzania danych, którą możesz zaadaptować na potrzeby swojego badania. Pamiętaj, że osoba badana w każdym momencie może wycofać zgodę na przetwarzanie jej danych osobowych, w tym już po zakończeniu badania.

Po trzecie, pamiętaj, aby zebrane dane osobowe były *zabezpieczone* m.in. przed dostępem osób niepowołanych, niezgodnym z prawem przetwarzaniem, czy przypadkową utratą. Traktuj zebrane dane osobowe tak, jak chciał(a)byś, żeby obchodzono się z Twoimi danymi.

Mimo stosowania się do wszystkich powyższych zasad, często jednak może zdarzyć się, że w trakcie prowadzenia badań jesteście zmuszeni do zebrania informacji, które łącznie mogłyby prowadzić do identyfikacji osoby badanej. W większości badań naukowych zbiera się np. informacje o płci i wieku, które co prawda same z siebie nie pozwalają na identyfikację osoby badanej, ale mogą w połączeniu z innymi uzyskanymi informacjami, np. transkrypcjami wywiadu, pozwolić na taką identyfikację. Co wtedy można zrobić? Tu z pomocą przychodzą nam dwie procedury: *pseudonimizacja* i *anonimizacja*.

Pseudonimizacja

odnosi się do takiego przetworzenia danych, że bez użycia dodatkowych informacji – odpowiedniego „klucza” – nie da się ich przyporządkować do osoby, której dotyczą. Dane poddane pseudonimizacji dalej pozostają jednak danymi osobowymi, a więc stosują się do nich te same zasady, które mają zastosowanie przy przetwarzaniu danych osobowych.

Anonimizacja

to z kolei takie przetworzenie danych, że ich dopasowanie do właściwej osoby jest już niemożliwe. Przykładem anonimizacji może być przypisanie do danych uzyskanych w badaniu losowych numerów, których w żaden sposób nie będziemy w stanie powiązać z osobami, od których te dane uzyskaliśmy. Przetworzone w ten sposób dane nie stanowią już danych osobowych. W przypadku badań naukowych warto anonimizować dane, jeśli jest to możliwe.

W ostatnim czasie udostępnianie danych naukowych w [otwartych repozytoriach](#) stało się powszechne, a często wręcz wymagane w procesie publikacji. Wynika z tego kilka istotnych kwestii. Jeżeli chcesz bądź potrzebujesz udostępnić dane pochodzące ze swoich badań, pamiętaj o usunięciu z nich jakichkolwiek informacji mogących pozwolić na identyfikację osób badanych. Anonimizacja bądź pseudonimizacja są tu kluczowe. Udostępniaj też – zgodnie z zasadą minimalizacji danych – tylko te dane pochodzące z badania, które mogą mieć znaczenie dla osób chcących wykorzystać w przyszłości Twoje wyniki. Wreszcie niezmiernie istotna jest kwestia zgody. Jeżeli chcesz udostępnić dane pochodzące z badania w domenie publicznej, dodaj do klauzuli zgody na przetwarzanie danych osobowych stosowny fragment, np. o treści „*Wyrażam zgodę na umieszczenie moich zanonimizowanych wyników w otwartym repozytorium, aby móc umożliwić ich dalsze wykorzystanie w celach badawczych*”. Osoba badana ma prawo nie wyrazić zgody na wykorzystanie jej danych w innych celach, niż na potrzeby jednego konkretnego badania.

7 Ryzyko dyskomfortu psychicznego w badaniu

7.1 Jak zadbać o dobrostan osób badanych?

Przy przygotowywaniu wniosku do KE ważne jest uwzględnienie perspektywy osób biorących udział w projekcie, ze szczególnym uwzględnieniem dobrostanu osób badanych. Tego w szczególności dotyczy **pkt 7 formularza wniosku** do KE. Na tym etapie przygotowania wniosku ważna jest refleksja nad trzema zagadnieniami:

1. *Czym jest dyskomfort psychiczny badacza i osób badanych?*
2. *Jakie jest ryzyko dyskomfortu psychicznego osób badanych w projekcie?*
3. *Jak zadbać o osoby badane, aby zminimalizować dyskomfort i uwzględnić ich dobrostan?*

Zastanowienie się nad odpowiedziami na te trzy pytania odnosi się do wrażliwości etycznej badacza, która przekłada się na jakość wniosku i jakość projektu pod względem etycznym i merytorycznym. Zaangażowanie i dobrostan osób badanych zwiększają szansę na otrzymanie rzetelnych wyników badania, które lepiej zweryfikują postawiony cel projektu naukowego. Są to kwestie, które warto mieć na uwadze już na etapie przygotowania wniosku do KE. Aby to ułatwić, przygotowaliśmy kilka wskazówek do przemyślenia i uzupełnienia we wniosku.

i Dyskomfort psychiczny

to ogół negatywnych emocji (o dużej intensywności i dłuższym czasie trwania niż zazwyczaj), które mogą pojawić się zarówno u badacza jak i u osób badanych na każdym etapie realizacji badania naukowego. **Ryzyko dyskomfortu psychicznego może być różne w zależności od rodzaju badania.**

Do przyczyn dyskomfortu mogą się zaliczać:

1. **Badanie kwestionariuszowe/testowe:** (1) poczucie przymusu udziału w badaniu i doświadczenie epizodu emocjonalnego jako osobistej krzywdy, (2) lęk przed oceną podczas badania różnych parametrów, funkcji i/lub procesów społecznych/poznawczych/emocjonalnych/fizjologicznych/neurobiologicznych, (3) niezrozu-

mienie instrukcji, (4) pytania w kwestionariuszu dotyczące informacji wrażliwych, jak np. depresja, przemoc.

2. **Badanie eksperymentalne:** (1) dyskomfort spowodowany aparaturą, np. podłączenie do aparatury oraz wszystkie skutki uboczne wynikające z zastosowanej aparatury, (2) rejestracja wizerunku w trakcie wykonywania zadania/gry, (3) odczuwanie negatywnych emocji związanych z wymaganiami eksperymentu (np. frustracja, rozgoryczenie).
3. **Badanie kliniczne (badanie pacjentów oddziałów psychiatrycznych, neurologicznych, w domach pomocy społecznej itp.):** (1) nieprzewidywalne zachowania pacjentów, m.in. agresja werbalna, (2) liczne negatywne komentarze podczas badania, (3) negatywne nastawienie do badania w danej placówce medycznej (konieczność prowadzenia rozmów z personelem medycznym), (4) "dylematy etyczne", czyli wszystkie nieprzewidywalne sytuacje (poza wymienionymi powyżej), które mogą być obecne podczas badania i mogą być specyficzne dla danej osoby z badanej grupy klinicznej.
4. **Badanie mieszane:** wszystkie w/w czynniki ryzyka.

We wniosku do Komisji Etyki należy podać następujące informacje:

1. **Opisanie i wyjaśnienie ryzyka wynikającego z udziału w badaniu**, w tym odniesienie się do specyficznych dla badania czynników ryzyka dyskomfortu psychicznego.
2. **Dokładne wyjaśnienie, jakie procesy psychiczne/parametry fizjologiczne/inne dane** będą sprawdzane za pomocą zaproponowanych narzędzi badawczych.
3. **Poinformowanie osób badanych o możliwym dyskomforcie podczas badania** ze względu na zastosowaną aparaturę badania oraz opisanie wszystkich skutków ubocznych wynikających z zastosowanej aparatury.
4. **Poinformowanie osób badanych o możliwości wycofania się z udziału w badaniu** na każdym etapie projektu badawczego, bez podania powodu.
5. **Zapisanie, jak i kiedy będzie monitorowane zachowanie osób badanych**, np. czy niestosowanie się do zaleceń badacza może stanowić warunek przedwczesnego zakończenia udziału uczestnika w badaniu.
6. **W przypadku badań klinicznych: dołączenie pisemnej informacji nt. przekazania lub nieprzekazania niektórych wyników badania (np. w formie opinii) na potrzeby terapii i leczenia** (warto odnieść się do perspektywy pacjentów i personelu medycznego, dla których badanie diagnostyczne często nie różni się od badania naukowego).

7. Wyszczególnienie, **jakie kroki zostaną podjęte w celu zminimalizowania dyskomfortu psychicznego osób badanych** i zagwarantowanie, że zespół badawczy dopełni wszelkich starań, aby zadbać o dobrostan osób badanych.
8. Zapisanie informacji we wniosku oraz pisemne poinformowanie osób badanych, czy badania prowadzone w ramach projektu będą objęte obowiązkowym ubezpieczeniem.
9. W każdym wniosku ważne jest **podanie danych kontaktowych do osoby, z którą osoba badana może porozmawiać, na wypadek niepożądanych szkód, skutków ubocznych i innych problemów wynikających z badania**: wymagane jest podanie imienia i nazwiska osoby do kontaktu, afiliacji i adresu e-mail, a w niektórych przypadkach warto jest również podać jej numer telefonu. Osobą do kontaktu może być kierownik projektu, a w przypadku badania studenckiego jako osobę do kontaktu należy wskazać promotora(-kę) pracy badawczej.
10. **Jeśli badania wiążą się z wysokim ryzykiem dyskomfortu psychicznego osób badanych niezbędne jest podanie danych kontaktowych do psychologa lub psychoterapeuty**, który po zakończonym badaniu (przerwanym lub dokończonym) udzieli pomocy psychologicznej adekwatnej do problemu osoby badanej: wymagane jest podanie imienia i nazwiska psychologa/psychoterapeuty do kontaktu, afiliacji, numeru telefonu i adresu e-mail.
11. **Jeśli badania wiążą się z bardzo wysokim ryzykiem dyskomfortu psychicznego osób badanych (zazwyczaj dotyczy to niektórych badań klinicznych)**, zalecane jest podanie danych kontaktowych centrów lub ośrodków wsparcia zdrowia psychicznego, np. do Centrum Wsparcia dla Osób Dorosłych w Kryzysie Psychicznym (24/7) - 800 70 2222, Telefon Zaufania MCIK (19.00-7.00) - 61 192 88/61 835 49 04.

! Uwaga

W przypadku większości badań naukowych, nie jest wskazane podawanie w/w numeru, ponieważ pomoc udzielana przez osoby z Centrum Wsparcia dla Osób w Kryzysie Psychicznym jest nieadekwatna do problemów, które wynikają z udziału w badaniu naukowym (nieklinicznym). Podanie numeru może przynieść więcej szkody niż pożytku, gdyż jest to numer przeznaczony dla osób, które doznają kryzysu psychicznego (często wynikającego z przemocy) i wymagają natychmiastowej pomocy, a nie dla osób, które odczuwają dyskomfort z powodu udziału w badaniu.

7.2 Jak zadbać o dobrostan badacza?

Przy projektowaniu badania naukowego konieczne jest zwrócenie uwagi na potencjalny dyskomfort psychiczny osób uczestniczących w badaniu, ale także zadbanie o własny dobrostan. Dlatego przed przeprowadzeniem badania warto zadać sobie kilka pytań. Zastanów się, dlaczego podejmujesz się przeprowadzenia badania o danej tematyce. Rozważ także, co łączy Cię z potencjalnymi osobami badanymi, np. możliwość podobnych życiowych doświadczeń czy bycie częścią tej samej społeczności. Spróbuj wyobrazić sobie, jakie kwestie mogą zostać poruszone podczas wywiadów (jeśli takie planujesz) i w jaki sposób mogą one oddziaływać na Twoje samopoczucie. Zadaj sobie także pytanie o to, jakie tematy szczególnie Cię poruszają (np. przemoc czy choroba) i jakie jest względne prawdopodobieństwo pojawienia się tych tematów w odpowiedziach uczestników/uczestniczek.

Jeżeli masz zamiar prowadzić badanie jakościowe, pomocną czynnością może okazać się najpierw przeprowadzenie wywiadu na samym/samej sobie – spróbuj wczuć się w sytuację osoby badanej i postaraj się odpowiedzieć na przygotowane pytania albo też poproś koleżkę/koleżankę, aby przeprowadził/a z Tobą taki wywiad. Możesz także poczytać artykuły naukowe dotyczące badań jakościowych przeprowadzonych w interesującym Cię obszarze i zapoznać się z fragmentami tekstu, gdzie badacze opisują swoje doświadczenie prowadzenia wywiadów (zazwyczaj znajdziesz to w części artykułu zatytułowanej *Reflexivity*). Poza tym zadbaj o komfortową dla siebie przestrzeń prowadzenia badania oraz tak planuj swój czas pracy, aby uwzględnił on okresy odpoczynku.

Jeśli zamierzasz prowadzić badania w kontakcie osobistym z osobą badaną (np. wywiad jakościowy), to przygotowując wniosek do KE, opisz w nim, w jaki sposób zapewnisz wsparcie sobie i innym badaczom, gdy badania okażą się być zbyt obciążające psychicznie. Może to być chociażby skorzystanie z superwizji czy rozmowa o własnych doświadczeniach w swoim zespole badawczym lub z promotorem/mentorem. Przedstaw także, w jaki sposób masz zamiar reagować na kłopotliwe zachowania osób badanych związane np. z wyrażaniem złości z racji dopytywania się o niektóre aspekty ich życia lub spowodowanych lękiem związanym z sytuacją badania.

8 Jak pracuje KE?

Komisja zbiera wnioski **do pierwszego poniedziałku każdego miesiąca** i spotyka się raz w miesiącu. Osoba przewodnicząca KE dokonuje przydziału wniosków członkom KE w taki sposób, by każdy wniosek był opiniowany przez minimum dwie osoby, które posiadają największą wiedzę i kompetencje do oceny problematyki danego wniosku. Ważnym kryterium przydziału jest też zadbanie o to, by uniknąć konfliktu interesów między wnioskodawcą a członkami Komisji. Dzielimy się na zespoły odpowiedzialne za przygotowanie propozycji opinii i w ramach takiego podzespołu zbieramy wątpliwości, ewentualnie propozycje zmian oraz uwagi do projektu. Przed posiedzeniem KE zapoznajemy się ze wszystkimi wnioskami, chociaż za przygotowanie opinii jednego jesteśmy szczególnie odpowiedzialni.

Posiedzenie KE odbywa się zazwyczaj w ciągu dwóch tygodni od daty składania wniosków. Spotkania polegają na omówieniu kwestii etycznych dla poszczególnych projektów, omówieniu przebiegu badań, ich organizacji, informacji dla osób badanych, procedur badawczych – wszystkiego, co może mieć znaczenie dla osób badanych. Autorzy wniosku mogą zostać poproszeni o omówienie z nami osobiście na spotkaniu Komisji kwestii szczególnie niejasnych i dyskusyjnych, jeśli na podstawie napisanego wniosku nie wiemy, na ile kwestie etyczne są zabezpieczone i dobrze rozwiązane. Decyzje podejmujemy kolegialnie (większością głosów). Głosujemy nad jedną z opcji:

- wydaniem opinii pozytywnej,
- wydaniem opinii pozytywnej warunkowej,
- wydaniem opinii negatywnej,
- odstąpieniem od wydania opinii.

Opinia pozytywna warunkowa oznacza, że wniosek wymaga wprowadzenia korekt/poprawek/uzupełnień, po których wprowadzeniu będzie możliwe wydanie pozytywnej opinii. Zgodnie z Regulaminem KE taką opinię wydajemy, gdy “opiniowany projekt zawiera niewielkie uchybienia względem spełniania standardów etycznych, które nie stanowią zagrożenia dla zdrowia, fizycznej i psychicznej integralności, prywatności, intymności i godności osób badanych”. W przypadku otrzymania tego rodzaju opinii możesz złożyć poprawiony wniosek między posiedzeniami KE. Jeśli uwagi KE nie byłyby uwzględnione przez Autora/Autorów wniosku i Komisja nie otrzymałaby poprawionej wersji wniosku, to opinia pozytywna nie zostałaby wówczas w ogóle wydana.

Z kolei **odstąpienie od wydania opinii** oznacza, że uchybienia etyczne (możliwe do usunięcia), niejasności lub braki we wniosku są na tyle duże, że KE powstrzymuje się od opiniowania danego wniosku. W takiej sytuacji, jeśli wniosek odnosi się do badań jeszcze nieprzeprowadzonych, możesz złożyć nowy wniosek, zgodnie z harmonogramem składania wniosków do KE. Powodem odstąpienia w przypadku wniosków dotyczących badań zakończonych może być np. przekroczenie regulaminowego okresu składania wniosków (w momencie złożenia) lub niepodanie uzasadnionego powodu niezłożenia wniosku przed rozpoczęciem badań. Informacje na temat podjętych przez KE decyzji otrzymasz każdorazowo drogą mailową od Sekretarz(a) KE.

9 Na zakończenie

To już wszystkie wskazówki, wyjaśnienia i sugestie, które przygotowaliśmy. Mamy nadzieję, że będą one dla Ciebie pomocne. Zdajemy sobie sprawę z tego, że pewne kwestie nadal mogą pozostać niejasne czy budzić niedosyt, dlatego co jakiś czas będziemy ten zbiór praktycznych wskazówek aktualizować¹.

Wszelkie aktualne informacje dotyczące KE zamieszczane są na stronie [Wydziału Psychologii i Kognitywistyki](#). Znajdują się tam m.in. terminy naszych posiedzeń, aktualny skład KE, a także link do intranetu KE. W intranecie znaleźć można z kolei dokumenty niezbędne do złożenia poprawnego wniosku, takie jak aktualny wzór wniosku do KE, przykładowe formularze zgód, a także Regulamin Komisji Etyki ds. Projektów Badawczych Wydziału Psychologii i Kognitywistyki UAM. Warto też zajrzeć do [Glosariusza etyki badań naukowych](#), gdzie zostały doprecyzowane różne terminy związane z etyką badań naukowych. Zapoznanie się z tymi dokumentami i materiałami przed przygotowaniem wniosku zwiększa Twoje szanse, że wniosek zostanie zaopiniowany pozytywnie.

Życzymy powodzenia w przygotowywaniu wniosków oraz realizacji badań! W razie pytań lub wątpliwości zapraszamy do kontaktu z nami.

¹Uwagi dotyczące zawartości można przesyłać do dowolnego z [autorów poradnika](#), uwagi dotyczące działania strony prosimy kierować do jej autora: [Pawła Kleki](#).

Literatura cytowana

- Brzeziński, J. (2023). *Metodologia badań psychologicznych: wydanie nowe*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Imbir, K. K. (2016). Affective Norms for 4900 Polish Words Reload (ANPW_R): Assessments for Valence, Arousal, Dominance, Origin, Significance, Concreteness, Imageability and, Age of Acquisition. *Frontiers in Psychology*, 7, 174568. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2016.01081>
- Patino, C. M., Ferreira, J. C. (2018). Inclusion and exclusion criteria in research studies: definitions and why they matter. *Jornal Brasileiro de Pneumologia*, 44(2), 84. <https://doi.org/10.1590/s1806-37562018000000088>
- Wierzba, M., Riegel, M., Kocoń, J., Miłkowski, P., Janz, A., Klessa, K., Juszczak, K., Konat, B., Grimling, D., Piasecki, M., Marchewka, A. (2022). Emotion norms for 6000 Polish word meanings with a direct mapping to the Polish wordnet. *Behavior Research Methods*, 54, 2146–2161. <https://doi.org/10.3758/s13428-021-01697-0>